

ERIoTZA ETA ILLETAK

Erroma'ko katakunbak: Illobi bateko itzak.

TACCHI VENTURI, Pedro, "Historia de las Religiosas" T.II. Gustavo Gili S.S. Barcelona 1947, 163 orrialdean (eta ondorengoetan) onela dio:

"Ez dago Erroma'n apaizen kastarik, etxeko burua dalako famili bakoitzean apaiz-lanak egiten dituen". Eta, ondoren diona: "Focus Patrius, edo Etxeko Sutegia, zan etxe bakoitzeko Zaindaria eta etxe batek ez zuen aldame-nekoakin zer ikusirik arazo onetan..." Focus aretara eramaten zuten ezkonduetako etxekoandre berria; eta an, zere-moni baten bitartez, senitarte berrian sartzeko. Andik aurrera bere jainkoak etxe berriaren jainkoak izango ziran eta serbitzuan egon...

—Gure errian etxe bakoitzak famili bat edukitzen zuen.

—Ona aitatutako jaun orrek erakusten dizkigunak Erroma zaarari buruz: 1/ Sukaldea da etxea zaintzen duena eta bera da etxeko eliza. 2/ Eliza orretako apaiz bakarra etxeko jauna da. 3/ Ara eramaten zuten etxekoandre berria ezkondu gero, elizkizun berrietara sartu zedin. 4/ Etxe berean zeuden bizidunak eta ildakoak; auek bazkarietan parte artzen zuten, baita eskeintzak jaso ere. 5/ Otsaillean, guraso eta seme-alabek, illen aldeko elizkizun bereziak egin bearra zeukaten. 6/ Illen aldeko elizkizunik aundiena Caena Novendialis (Apari Bederatziurrena) izaten zan.

—Eta, oiek danak gure artean ere egiten al ziran?

—BONIFACIO ETCHEGARAY. "Algunos Ritos Funerarios en el País Vasco". Eusko Ikaskuntza Sociedad de Estudios Vascos. San Sebastián 1928". Liburu orrek erakusten digu, xeetasun guztiekin, gauza auek nola betetzen

ziran Euskalerriko oituretan. Neuk ere badet "Euskalerrria eta Eriotza" liburua, Kardabera Bilduma 10, Tolosa. 1974. Bertan luze eta zabal erabiltzen ditut eriotzari buruzko arazo guztiak eta, emen, bi itzetan esango ditudanak.

—Erromatarrak etorri aurretik, zer?

—Egoitzak ziran leizeetan eortzen zituzten gorpuak; zeuden bezela, edo bestela, gorpuzki biguñak erreta. Gerora, artzaiek trikuarrietan, eta beste euskaldunek ildakoentzako bakarrik ziran kobeetan. Etxeak egiten asi ziranean, berriz, etxe barruan, etxeko istilla barruan, edo-ta, baratzetan. Gaur egun, baratzak etxe-ondoko ortuak dira; baña, garai batean, illerri. Bizien ondoan lurperatzen

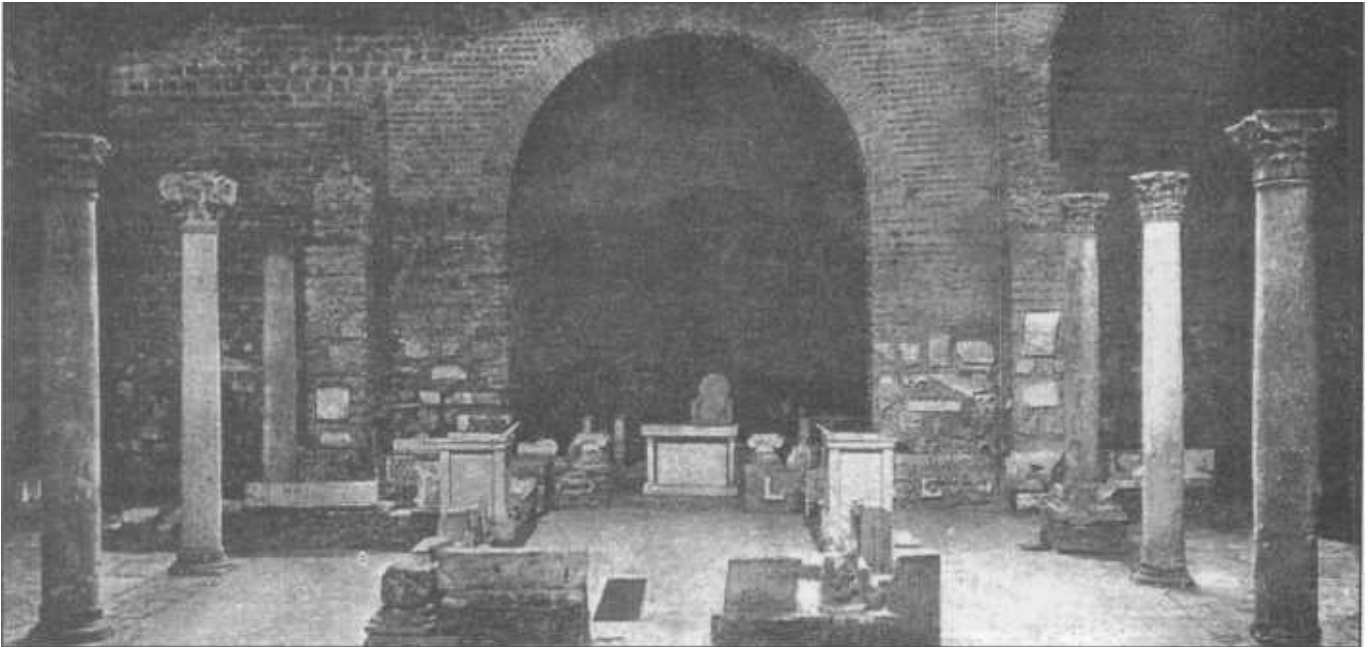
zituzten ildakoak, beti alkarrekin bear zutelako.

—Lazkao'n Emapaundi'ko etxeko andre zaarrak esaten zigun 1930'garren urtearen inguruan, sukaldeko sua ez zala itzali bear, gauetz ildakoek bear zutelako. Errautsetan arrastoak ere uzten zituztela...

—Bai, ala zan eta orregaitik estaltzen zuten errautsekin, sua bizirik irauteko. Gauza asko aldatu zitun kristautasunak eleizeetan illerriak ipiñi zituenean. Etxe bakoitzari sepultura bat. Saldu ere, biak alkarrekin saltzen ziran, sepultura bakoitza etxearenak zirelako. Zergaitik eraman zitun sepulturak eleizetara? Kristau-eleizak Katakunbetan sortu ziran; an biltzen bait ziran Eukaristia ospatzera, martin famatuenen aldera gañetan. Gero, 313'garren urtean, kristau erasoetatik aske gartatu ziranean, euren elizak (Basilica) jaso zituzten martiri oien aldera gañetan eta bazuten tokia ere, martiriari jaiera zuenentzako illobiak gertatzeko. Eliza aiek sortzetik ziran illerri.

—Ez al ziran an beste illerriak ala?

—Erroma'n ez zan illeri bereizirik; nai zuenak nai zuen baratzen eortzi zezakean ildakoa; baña, Erroma'ren arriesitik kanpo eta Katakunba'k kanpoan zeuden; kristauek euren illerri biurtu zituzten. Eta, andik sortutako elizak ere berdin. Baila, emen etxeak sepultura zuen elizan eta bien artean lokarri Gorputz-bide bat, ama eta bere semearen arteko zillaren antzera. Anda-bide ere esaten zitzaion bide orreri eta bearrezkoa zan bide orretatik irten gabe, gorpua elizara eramatea. Baserrietara egin dituzten automobilentzako bide berriak galdu dute asiera-asierako usuario zaar

MARTIRIEN Sepultura gañeko BASILICA

ori. Beste usuario asko, geienak, Vaticano II Kontzilioaren ondoren galdu dira, XX'garren eunki onen erditik aurrera.

– Sepulturak ala galdu al dira?

— Benetako elizetako sepulturak Carlos III España'ko Erregeak galdu zitun, bertan gorpuak eortzea debekatu zue-
nean. Arrezkero, sepultura oiek itxurazkoak, besterik ez; baña, sepultura gañetan egiten ziranak, egiten ziran gero ere: argizarizko argiak, ogi eskeintzak, diru txanponak Erresponso-otoitzak ateratzeko... Oiek egiten ziran jaietako Meza Nagusian eta etxeoandreak egiten zitun. Basen-ira etxeoandre berri bat ezkondata etortzean, bi gauza egiten zion etxeoanda-ndreak: Bat sukaldean, burrunzalia eman eta bestea elizan, Meza Nagusikoan, bere lana erakutsiz. On-en berri elizako Erretore jaunak ematen zuen aurreko jaiegunean. Baña, Batikano ondoren Mezak arratsaldean ematen dira eta ez dago lengo amarretako Meza Nagusi ura eta apurka-apurka sepulturak gutxitzen joan dira. Azkenik, 1970'ean edo, banku berriak eliza osoan ipintzen asi ziran apaizek eta orretzek galdu zitun betirako elizetako sepulturak.

— Ez al zan bankurik elizetan ala?

— Bai, baziran aurreko aldean, gizonentzako; baña, elizaren zatirik aundienak ez zuen bankurik eta sepultura gañetan sillatxo berezi batzuek egon oi ziran sepulturaren jabearenak. An egoten ziran etxeoandreak beuren sepulturak gobernatzen, argiak pistuz, ogiak ipiñiz, erresponsoak ateraz... Silla aurrean zeuden piztu bearrezko ziran bildumenak eta argizariolak.

— Eta illeta-bazkariak zergaitik kendu zituzten?

– Illeta-bazkariak, erromatarren usuario, geure artean ere ondo sustraitu ziran. Asieran etxea zan elia, eta etxean egiten ziran illetak eta illetako bazkariak (esanda daukagu ildakoak ere parte artzen zutela janarietan). Bazkari oietan

agertzen zan etxejoauna apaizen antzeko. Elizetan ez ziran illetak erabat amaitzen. Elizakoa amaitu ondoren, segizioak (mindunak) irtetzen zuten bata bestearen ondoren, apaiza buru zutela. Eliza-atarian otoitz bat egin eta andik bazkaltzeko tokira, segizioa joaten zan lerrorik ausi gabe. Etxea gertu ba'zan, etxera, eta bestela, aukeratutako tokira. An etxejoaunak otoitz egiten zuen bazkal-aurretik eta ondoren. Orrela amaitzen ziran illetak.

– Nortzuk joaten ziran bazkaltzera?

– Senitartekoak eta auzokoak. Jende asko. Baserriak ondatzen ziran bein baño geiagotan; baña, alaz ere, naiago zuten ondamendia orrelako bearkizunari uko egin baño lenago. Gure en-ian agintariak, erriko eta elizako, debekatu an-en, bazkariak aurrera joan dira beti, Batikano II'garrena etorri dan arte. Orretzek eman die azkena geure illeta-bazkariari. Nola? Uztekabean. Leenago illetako meza amarretan izaten zan: Meza Nagusia eta naiko luzea. Andik irten eta bazkarira. Baña, gero illetak arratsaldean asi ziran, orduan ez zegoen bazkarietako aukerarik eta egokieririk... eta kito. Urte gutxietan usuario zaar guztiak ankazgora.

ALBISTEAK

SARA'ko ILLERRIA – "GAR-ate". IL ARRIAK

– Erromatarrentzat etxe bakoitza eliza bat al zan?
 – Bai eta euskaldunentzako ere almoduz izan da beti etxea. Bera gauzarik sakratuena, gizakien eta askatasun guztien babesleku eta aterpe. Ez zeukan inork eskubiderik etxe batean sartzeko bere nagusiaren baimenik gabe... 1936'garren urteko Abenduaren 29 erre zan Etxorroi, Olaberri'ko baserria, Lazkao'ren mugan. Etxe bikoitza zan eta tellatutik gora zeukan orma lodi bat eta arreri esker ez zan bigarren etxearen zatirik erre. Eta orixe azpimarratzen zuten an ibilli ziranak. Baña, paret ori ez zuten suaren salbagarrirako egin, bi etxeak bereizteko baizik. Asieran, biak ziran bi etxe eta bi eliza; orregaitik zeuden alkarrengandik barezita. Bi etxe, bi eliza, bi apaiz, bi elizkizun eta bi fami-bakoitza bere aurrekoen elizan... Oiek burutik aide egin-da zeuden; baña, etxeak erakusten zigun burutik aide egin-dakoak zertzuk ziran...
 – Gaurko etxeak erlauntzak ematen dute...
 – Gauzak zearo aldatu dira; baña, eunki asko zear, etxe-ak bakarka zeuden eta famili bakar batenak ziran. Senitar-teko guztiak izango zuten beti toki bat etxean bezela sepul-turan ere... Guztientzako segurantzi eta guztientzako elei-za... Biziak eta illak alkarrekin guztian lokarri zan etxe berean...

– Eta, maiorazgoak?
 – Etxea zaintzeko eta etxea gizaldietan zear luzatzeko zan maioraz-go. Ori zan bere eginkizunik latzena. Orregaitik, gurasoengandik eskubi-deak artzen zituenean, une artako lorrik aztune-na, ildakoen aide elizki-zunak egin-araztea izaten zan... Illetak egin, bazka-ri ta guzti, sepultura gor-de, urtebetzeak zaindu eta etenik gabe eskeint-zak egin ildakoen alde. Ildakoak gurtu eta pozik eduki, etxeko etsai biurtu ez zitezen...
 – Nundik sartu ziran oitu-ra oiek gure artean?
 – Berrero esango degu, Erroma'k zituela oitura eta siniskeri oiek eta geu-re artekoekin ongi etorri-

ko ziran, era orretara guztiak onartzeko... Bear ba'da oitu-ra erromatar oiek, kristau izan aurretik ere artuta izango zituzten euskaldunek. Dana dala, kristaua munduan bizi da, (Erroma'n bereiziki) eta munduan bizitzeko munduko oitu-rak artzen ditu bere fede edo moralaren aurka ez diranak. Eta, orixe egiten du mundu zabal osoan... Emen erromata-rrek ekarritako zenbait oitura artuko zituzten. Ori argi asko ikusten degu. Gaur egun, arlo onetan, beste askoetan beze-la, etena eginda dago. Zearoko etena. Baña, gu oraindik lantxo onetan, orduko gauzeekin gabiltza.

– Kanpotik artzen al dituguz oiturak ala?
 – Guk danetatik artu izan degu beti; baña, gauzeri geure kutsua eta ikutua emanda gero. Bein artutako oiturari eus-ten, zintzo iraun degu gizaldi eta millaka urteetan zear. Ori izan omen da euskaldunen bereiztasunik argiena. Europa'n erri zaarrik ba'da, oitura zaarrak... Ez gera bakardadean bizi izan. Europa'ko erriekin izan dituguz ar-emanak eten gabe... Eutsi diogu bide orreri; baña, bereiztasunik galtze-ke.

ARRINDA'TAR ANES.

IL-KAJA BAT Erroma'n.